

Написане мишається

Олексій Неживий

УДК 929 Тютюнник Григор: 821. 161. 2

НОВІ ЗНАХІДКИ ТЕКСТІВ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

На основі нових знахідок літературних текстів Григора Тютюнника актуалізовано теоретичні поняття персональної текстології: основний текст, творча історія тексту, варіант. Уперше публікується один із варіантів новели “Сміхота”, незакінчений лист, датований початком 1965 р., записки до завідувача редакції видавництва “Молодь”.

Ключові слова: текстологія, основний текст, варіант, Григор Тютюнник, першодрук.

Oleksiy Nezhyvy. The newly discovered texts by Hryhir Tiutiunnyk

Basing on the newly discovered literary texts by Hryhir Tiutiunnyk, the paper actualizes some theoretical concepts of personal textology (main text, creative history of the text, version). The article is supplied with one of the versions of the short story “Amusement”, an unfinished letter from early 1965 and the memos to the head of the editorial board of ‘Youth Publishing House’ which are published here for the first time.

Key words: textology, main text, version, Hryhir Tiutiunnyk, first edition.

Комплексний текстологічний і джерелознавчий аналіз творчої спадщини видатного українського письменника, лауреата Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка Григора Тютюнника дає підстави говорити про підготовку повного видання його творів. Цьому насамперед має сприяти текстологічний та джерелознавчий аналіз доступних матеріалів, едиційна практика щодо значної частини творчої спадщини митця – листів, щоденників, записників, дарчих написів.

Базові теоретичні поняття текстології – *основний текст* і *творча авторська воля* – визначають функціональні риси *персональної текстології*, яка вивчає літературну спадщину конкретного письменника із застосуванням загальних принципів текстології. Тому персональна текстологія кожного окремого письменника має як загальні типологічні ознаки, так і риси індивідуальні, бо ж неповторні кожна творча особистість, умови її життя і праці, історична доля літературної спадщини, специфіка творчої діяльності. Визначення творчої авторської волі письменника полягає в *неодмінному дослідженні творчої історії тексту*, що зумовлює вибір найбільш художньо досконалого джерела, позбавленого зовнішніх насильницьких утручань. Особливо актуальне таке визначення для новітньої української літератури майже всього ХХ ст., коли літературний процес був украй несприятливий для органічного вияву творчої авторської волі. Тому визначення основного тексту може відбуватися за будь-яким джерелом тексту – автографом чи машинописом, авторизованою гранкою книги або одним із друкованих джерел. Так, ми обґрунтували вибір основного тексту оповідання Григора Тютюнника “Деревій” за автографом, який зберегла літературознавець Лариса Мороз. Усі публікації цього твору (остання прижиттєва у книжці “Коріння”) зазнали насильницького втручання, а саме – значного скорочення, яке порушило художню цілісність твору. Уперше за основним текстом цей твір опубліковано в журналі “Київ” (2006. – № 12). Також обґрунтовано основний текст новели “Три зозулі з поклоном” за авторським

магнітофонним записом, що зберігається у приватному архіві Володимира Білоуса. Першодрук у журналі “Українська література в загальноосвітній школі” (2012. – №12. – С. 5-9).

Закономірним завершенням персонального текстологічного дослідження має бути його едиційний, прикладний характер, тобто підготовка до видання творів письменника. До початку 90-х рр. ХХ ст. існувала єдина едиційна система, навіть були розроблені певні правила видавничої діяльності. Однак із наданням більшої самостійності видавництвам та з комерціалізацією книговидання, здавалося б, відпала потреба в чіткій типологічній диференціації, коли переважає тип масових видань, для котрих вибір основного тексту здійснюється стихійно, за будь-яким попереднім виданням. Підтвердження цього – найновіше видання творів Григора Тютюнника “Холодна м’ята”, здійснене з багатьма текстологічними похибками (К.: Укр. письменник, 2009).

2011 року в Національній парламентській бібліотеці вийшов друком дванадцятий випуск серії біобібліографічних покажчиків “Шістдесятництво: на тлі доби”. Його назва: Григор Тютюнник: “З любові й муки народжується письменник...”: Біобібліогр. нарис / Авт. нарису Л. Б. Тарнашинська; бібліограф-упоряд. Г.І. Гамалій; наук. ред. В. О. Кононенко. – К., 2011. – 136 с. Здійснена значна бібліографічна робота, однак деякі відомості все ж таки потребують уточнень або доповнень. Так, літературний твір “Купували макітру”, жанр котрого визначено як гумореска (Ранок. – 1978. – №5. – С.19), не належить Григорові Тютюннику, бо це одна з пародій Архипа Довганя на твори його сучасників із загальною назвою “Перелицьовані письменники”. Також чомусь не названа одна з перших рецензій на книжку “Зав’язь” – відгук Григорія Майфета “Суворі ніжність” (Літературна Україна. – 1966. – 26 серпня) та першодрук рецензії Феодосія Рогового “Проза майстра” на книжку “Батьківські пороги” (Комсомолець Полтавщини. – 1973. – 30 січня), хоча й зазначено джерело її пізнішої публікації.

Тепер триває робота щодо встановлення місця зберігання автографів деяких літературних творів (їхніх варіантів або редакцій), першодруків, листів, редакційних висновків, рецензій, адже важливість їх для майбутнього повного зібрання творів Григора Тютюнника незаперечна. Отож і пропонуємо публікацію з відповідними примітками одного з варіантів новели “Сміхота”, двох записок до Василя Сологуба, переднього слова до повісті Володимира Волосенка, незакінченого листа та листівки до Анатолія Кислого, дарчих написів на книжках.

Новела “Сміхота” з’явилася першодруком лише після смерті Григора Тютюнника у виданні: Тютюнник Г.М. Твори. Кн. 2. – К.: Молодь, 1985. – С. 299-305. Упорядник Анатолій Шевченко виявив п’ять сторінок неавторизованого машинопису (зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ), ф. 966, оп. 1, спр. 7, арк. 6), які закінчувалися словами “...і на ньому було видно Килині та Демидові сліди від дверей до столу”. Отже, твір не мав цілісного закінченого тексту. Тому текстологічним джерелом основного тексту став також авторський магнітофонний запис цього літературного твору, що зберіг фотохудожник із міста Лубен Полтавської області Володимир Білоус. Вирішено було просто додати до машинописної частини тексту авторський магнітофонний запис. Без належного текстологічного аналізу залишився як цей своєрідний аудіоавтограф, тобто магнітофонний запис, так і перша сторінка рукопису твору (місце збереження – ЦДАМЛМ України, ф. 966, оп. 1, спр. 7, арк. 6).

Рукописний текст і вважатимемо **першим варіантом** новели “Сміхота”. Автограф не датовано, імовірно, час його написання – це середина 1970-х рр.

– *Ти, Демидику, пий. Ще випий та закуси до ладу. Може, картопелька вихолонула, то я свіженької всмажу. Добренько їж, під зав'язку, бо в тебе ж оно сама кость, – припрошувала Киля Головиха свого небожа, найкращого в селі й на всю округу теслю й столяра Демида Вербула.*

Демид пив, заїдав теплою смаженою картоплею з огірком до олії і розмірковував, чого б то дядина отак прилащувалася до нього, бо то ж неспроста воркує!

Домочадівка була добра, не руда й не прокислувата, що нею відбувають некликаного гостя, а – первак. Демид налив ще чарку, високу, в зелених ребрах з товстого каламутного скла – такими чарками пили, мабуть, ще за церков та панів, – а од свіженької картоплі відмовився:

– Демид, тітко-дядино, ніякою їжею не коверзує, – сказав розважливо. Демидові так: хоч і вовна, аби кишка повна... А про те, що сама кость – не дивіться. Бо кость у Демида залізна, тітко.

Уперше цей текст оприлюднений у книжці: *Неживий О. І.* Григорій Тютюнник: текстологічна та джерелознавча проблематика життя і творчості. – Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – С.194. Однак тоді нам був невідомий другий варіант повного тексту новели, тобто авторський магнітофонний запис, який зберіг у приватному архіві Володимир Білоус і який сьогодні публікуємо вперше. У ньому Григорій Тютюнник називає головного героя Демид Дубогрій, а в першому варіанті він – Демид Вербул, в основному ж тексті, що його визначив Анатолій Шевченко, – Демид Пиляй.

Є в основному тексті новели “Сміхота” й певні різночитання, тобто скорочення, порівняно з магнітофонним записом, які знижують експресивну напругу художнього змісту, особливо тоді, коли йдеться про духовне виродження тих представників українського селянства, котрі стали слухняною часткою репресивного тоталітарного режиму. До таких саме й належить Демидів дядько, тому не випадково у творі не названо ні його ім'я, ні прізвище.

В основному тексті: *“Демид знову довго мовчав, тоді сказав: “Так як же воно, тітко, буде? Дядько ж у хрести не вірив?..”*

Варіант другий:

“Демид довго мовчав, тоді сказав:

– Так як же воно, тітко, буде? Дядько ж у хрести не вірив, дядько ж вірив у духовий оркестр і в тумбочки на кладовищі”.

У кінці основного тексту новели “Сміхота” читаємо: *“Отакий хрест. Поставив його над дядьком, над тими, кому дядько залив сала за шкуру, і над тими, що про це нічого не знають. Над пам'яттю. Звиняйте, мені вже пора в плотню”.*

Варіант другий:

“Отакий хрест. Поставив його над дядьком, над тими, що од дядька вгинули, і над тими, що про це нічого не знають. Над пам'яттю. Звиняйте, мені вже пора в плотню”.

Гадаю, що й у середині вісімдесятих років упорядник не з власного бажання вилучив частину тексту, котра насамперед виражає концептуальну проблематику художнього змісту новели, тобто засудження тоталітаризму, який мав на меті знищити правічні українські духовні корені й національну пам'ять – ***“...над тими, що од дядька вгинули”.***

СМІХОТА

– Ти, Демидику, пий, ще випий та закуси до ладу. Може[,] картопелька вихолонула, то я свіженької всмажу. Добренько наїжся, під зав'язку, бо в тебе ж воно сама кість, – припрошувала стара Киля, звана по чоловікові Головихою[,] свого племінника, найкращого в селі та й на всю округу теслю і столяра Демида Дубогрія.

Демид пив, закусував теплою смаженою картоплею та огірками в олії, нарізаними кружальцями і думав: “Чого б це дядині отак прилащуватись до нього, бо то ж неспроста”.

Домочадівка була не руда і не прокислувата, якою люди скупенькі одбувають далекого родича або некликаного гостя, а первак. То Демид налив чарку високу в зелених ребрах з товстого каламутного скла, а од свіженької картоплі відмовився.

– Демид, тітко – дядино, ніякої їжею не коверзує, – сказав розважливо, – Демидові так, хоч і вовна, аби кишка повна. А те, що сама кість, не дивіться, бо кість у Демида залізна, тітко – дядино. Демид, ще як струже, то двометрову стружку фуганком жене, та не якусь там, а дубову.

Говорив Демид не дуже привітно, одначе і не сердито чи похмуро, а так як мав звичку говорити з усіма: начальство то буде, родич, приятель чи так собі людина, з гідністю, поважно і в толлок, наче брав на долоню кожне слово, роздивлявся його з усіх боків, тоді подавав і дядині, щоб і вона роздивилась.

Коли ж треба було Демидові говорити і про себе, то слово “я” він обминав і тоді виходило так, що мова мовилася не про нього, а мов би про сторонню людину, хоча і шановану, і добре знану[,] на ім'я Демид. В іншого така мова про себе важила б як вихвальки чи пиха дурна, а в Демида лише як правда[,] до якої вже нічого додати, і відняти од неї теж нічого.

– Демид, тітко – дядино, двоожильний, дарма, що подивитись худий.

– Та я ж не про те, що ти кволь чи немощ. Боже тебе борони, сину, – немов би аж злякалася Киля, – я хочу, щоб ти наївся добренько, натоптав пузце, бо коли ж оце я тебе ще отак почастую, як ти все повз двір та й повз двір, пішов та й пішов на роботу, та й на роботу, а ззаду все сокира та й сокира за поясом, а про дядину байдуже, наче я тобі чужа – чужина. Тут у Килиному голосі забриніла сльоза і вона вмовкла, навіть кінчиком хустки махнула попід очима.

Демид знав, що і обида, і сльози тітчині не справжні, тому навіть не глянув на неї. “Хай полоскоче себе людина[,] раз їй того хочеться”, а налив ще чарку і випив, поволі роздивляючись поверх зелених вінець по хаті, у якій ніколи за сорок з лишком років не бував: малим батьки не пускали, а виріс – сам не хотів. Щоправда, якось іще школярчам тайкома од матері відважився: ніс вечерю хрещеній на другий куток села і сам незчувся як завернув у дядьків двір, так закортіло побувати у його в хаті.

Прогупав чобітьми попід вікнами, зазирнув у щілину між зачиненими вікон[н]ицями, кахикнув для сміливості і тут його міцно, мов кліщами ухопили за плече. Обернувся – дядько. Без шапки в кожусі наопашки, в розтебнутому кітелі, а з-під нього біла сорочка виглядає. Видно[,] виходив по своєму ділові.

– Ти чого тут нишпориш попід віконню, хто прислав?

Демид злякався і швидко-швидко пробелькотав те, чому навчила його баба:

– Добривечір, з Святим вечором! Просили батько й мати...

– Чш-ш-ш, – сердито сказав дядько і заозирався, хоч на дворі було вже поночі, тоді сказав: [–] Це тебе хто, мати підослала? Не треба нам вечері, у нас є що вечерять.

Тоді порився у кишені і подав Демидові лопотючу папірчину.
– На! Як треба буде матері грошей, хай прийде позиче, а попівщину нічого мені тут розносить, бо в сільраду викличу.

І пішов до ганку і потім лунко засунув за собою двері.

Демид уже не поніс вечерю хрещеній, а бігом подався додому. Виліз на піч і сидів там нишком у кутку[,] доки, сидячи, і заснув. Ні баба, ні мати[,] скільки не допитувалися[,] так і не добилися від нього[,] чого вернувся[,] і порішили, що темряви дитина злякалася.

– Так чого б я, дитино, у тебе просила?

– Та скажете, дядино.

– Я б просила в тебе, щоб ти, Демидику, хрест дядькові своєму рідненькому зробив.

Демид довго мовчав, дивився на жовті стільці, вони колись були жовті, а зараз почорніли і подірчавили од шашелі. Дивився на рушники на стінах, вишивані селянські і державні в червоних орлах, дивився на дядькові портрети, а їх була повна хата: дядько в кітелі зеленому[,] такому[,] як і в Деміда картуз, тільки у Деміда картуз став сірий, посеред нього була жовта пляма от поту. Дивився на дядька в кітелі білім і в білому картузі, дивився на дядька з тіткою[,] де вони сидять обоє в галстуках, тітка стрижена коротенько, очі примружує, а губи складені так, що як поглянеш, то он яке цабе, а в дядька очі такі і брови так настроєні, що аж дивитися ніяково.

І згадав Демид, як щонеділі в дядьковім вікні стояв синій патефон і співав на всю вулицю пісню: “Ой, ты радость молодая, невозможная”. Така пісня. Дивився на підлогу, зроблену із дошки широкої, дзвінкої, пофарбованої[?] сільрадівською фарбою, яка вже почала здуватися і злущуватися, дядька ж, бо ж уже не було. І через вінце чарки бачив він по дві, по три літери на рушниках і всі ці літери означали не дядини прізвище, ім'я та по батькові, а чийсь чужі ім'я та по батькові.

– Що ж ви хотіли, дядино?

– А я ж, синок, хотіла, оце тебе попросить, щоб ти зробив дядькові хрест, на могилу.

Демид довго мовчав, тоді сказав:

– Так як же воно, тітко, буде? Дядько ж у хрести не вірив, дядько ж вірив у духовий оркестр і в тумбочки на кладовищі.

– Та, то ж, Демидику, було тоді, коли ми були молоді, а зараз він уже старенький там лежить і я уже десь... Учора вуж ліз через поріг та покликкала Данила, щоб заколов, то уже знак прийшов, годі вже, тітко, жить. Так що, зробиш?

Демид долив із пляшки, випив поволі і дививсь на рушники: отой рушник – пригірщ пшона, отой рушник – мисочка кукурудзи, отой рушник – сухарик, а отой рушник – втішливе слово тітчине, а за тим словом стояло в очах лисичачих два хвостики: виль-виль, виль-виль.

– Ну, якщо так хочете, то зроблю, чого ж.

– Я б тебе так просила. Тож, коли молоді були, то... молоде, звісно, дурне, а тепер хотілося б лягти біля хазяїна, і щоб хрести, бо скрізь же хрести стоять, а ми хіба не такі?

Демид слухав її і думав: “Ні, не такі. Авжеж люди, Господи милостивий, тут обкрадали і туди хочуть піти і там обкрасти”.

– Добре, тітко, зроблю хрест.

І пішов п'яненький уже, пішов вуличкою, зустрів сусіда свого Головню Петра і каже:

– От Головиха замовила – заказала хрест на Голову – дядька, та оце думаю, з чого його зробіть?

Петро засміявся та й каже:

– Гм... і що, гм, зробиш? П'яний був.

– Зроблю, – сказав Демид і пішов додому.

Потім він ходив лісом, а ліс він знав, і шукав грушу, дику грушу, і знайшов, бо він знав усі груші в лісі. Знайшов усохлу грушу, постукав її обушком попід прикорнем – глухо гуде, тут згнило всередині, стукнув вище – нічого, дзвенить, значить, серцевина жива. Спиляв її, привіз додому кіньми колгоспними, сказавши, що піде на реманент. А верхівку до себе привіз, обпилював, обтісував, обстругував, а коли груша показала своє тіло і свої жили сині і червоні, він тоді побачив, що з неї хреста на дядька не вийде. Та він і ждав цього, що не вийде.

Робив хрест місяців зо два, та все згадував, та все згадував. Згадував духовий оркестр, який ішов у білих костюмах чогось і в пилюзі, згадував стахановку, яка приїхала з Москви, і всі її трошки боялись, хоч вона жила із ним по сусідству, згадував, як ішов на фронт, згадував, як у дядька грав патефон, згадував материні розповіді про рушники, згадував бабині прокльони і робив хрест. А, зробивши, поклав його на тачку, вночі повіз на кладовище. Сам віз. Як віл-бовкун. Віз і радів, що ніхто його не бачить, бо вже ж Петро розказав, що він дядькові становить хрест. Привіз на кладовище, на бугрі там ще горбки виднілися проти місяця, а тут, внизу, трава росла та акації опадали цвітом: поживк він, рано впав, сонце спекло, і бджоли не напасалися.

– Отут десь, отут десь, – думав Демид, – лежать і мої, і Петрови, і дядька Степана, отут десь і досі мати ходить і не найде, де ж хто лежить.

Тоді відтак за акацією звалив хрест із возика, викопав яму і боявся, щоб лопата не натрапила на цеглину чи кістку, укинув у неї хрест, хоч тяжко було – груша дичка, груша налита соком. Укинув хрест, вкопав, обтоптав, обгупав чобітьми при місяці і, сказавши: “Слава Богу!”, покотив порожню тачку назад. Їхав селом, тачка підстрибувала на вибоях, а він думав: “Слава Богу, що не рискнув, Слава Богу!”.

А другого дня пішла селом сміхота: “Поставив Демид хрест не на дядькові, а на порожньому місці”. І коли Демид ішов на роботу, дядина перестріла його біля двору й сказала:

– Що ж ти, Демидику, забув, де дядько лежить, чи що? Та Боже ж мій, ми ж таки родичі?

Демид дивився їй просто в очі, і не зморгнув навіть оком, і довго мовчав, а дядина дивилась на нього очима недобрими, тоді сказав:

– Я, дядино, зробив такий хрест, як сонце, і мені було шкода ставити його над одним чоловіком. То я й поставив його над усіма. Отакий хрест. Поставив його над дядьком, над тими, що од дядька вгинули, і над тими, що про це нічого не знають. Над пам'яттю. Звиняйте, мені вже пора в плотню.

ЗАПИСКИ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА¹ ДО ВАСИЛЯ СОЛОГУБА²

Василю Павловичу!

Надсилаю частину рукопису В. Ю. Бондаренка³. Доки вона передруковуватиметься, дошлю другу половину, днями.

Бажано, щоб рукопис потрапив до Колі Стеблини⁴, то ред.[актор] добрий, сумлінний і талановитий, себто має гарний смак. Прошу не відновлювати викресленого – воно псує книжку.

Вітаю Вас. Григір Тютюнник.

Людочко!

Це передасте В. П. Сологубові.

Гр. Тютюнник

Василю Павловичу!

Я виконую волю автора: шлю рукопис “в любому стані”, як цього хочеться В. Ю.

Дивуюся з нього та й годі.

Гр. Тютюнник

ЦДАМЛМ України, ф. 709, оп. 1, спр. 66.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО ГРИГОРА ТЮТЮННИКА ДО ПОВІСТІ ВОЛОДИМИРА ВОЛОСЕНКА⁵ “ХАЙ БУДЕ В ДОМІ ХЛІБ”

Коли страждає людина доросла, її жаліють, їй співчують чи прагнуть допомогти. Коли страждають діти – їх люблять потрібною любов'ю.

У повісті Володимира Волосенка страждають діти – мовчки. Мужньо, по-дорослому. Це – діти війни. Сироти. Але жоден з них, либонь, ні разу не вимовив читачеві цього слова – сирота, ніби боячись розжалобити, знітити його і себе.

Взагалі вони мовчазні, діти війни, далекі від сентиментальності, бо набачилися горя, воно живе в їхніх дорослих душах – німе, бо справжнє горе завжди завжди німе. Вони терплячі, ці діти, і не суєтні. Згоріло

¹ У видавництві “Молодь” Григір Тютюнник почав працювати 17 січня 1967 р., спершу старшим редактором у редакції журналу “Дніпро”, який там готувався до друку, а з 1 квітня 1967 р. редактором видавництва. З 1 листопада 1970 р. його переведено на посаду старшого редактора редакції поезії та першої прозової книжки, однак із 28 листопада того ж року звільнено “у зв’язку з переходом на творчу роботу”. Проте зв’язків із видавництвом він не втрачав. Саме тут 1972 р. вийшла його книжка “Батьківські пороги”, 1975 – “Крайнебо”.

Зі змісту записки можна припускати, що Григір Тютюнник на прохання автора, колишнього військового пілота, здійснював літературне редагування рукопису його книжки.

² Сологуб Василь Павлович (8 вересня 1928 – 26 грудня 2008) – український письменник, на початку 1970-х років працював завідувачем редакції прози у видавництві “Молодь”.

³ Бондаренко Василь Юхимович (19 квітня 1922 – 20 лютого 2001) народився в с. М’якеньківка Решетилівського району Полтавської області. У роки війни льотчик-винищувач, Герой Радянського Союзу. Видавництво “Молодь” 1972 р. видало книжку його документальних нарисів “Немає невідомих солдатів”. Редактором книжки був Микола Стеблина.

⁴ Стеблина Микола Федотович (24 грудня 1938 – 13 січня 2011) – український письменник, на початку 1970-х років – редактор видавництва “Молодь”. Редактором його першої книжки “Коли падає листя” (“Молодь”, 1970 р.) був Григір Тютюнник. Написав спогади про Григора Тютюнника “І слово озветься” (Вічна загадка любові. Літ. спадщина Григора Тютюнника, спогади про письменника / Упоряд. А.Я.Шевченко. – К.: Рад. письменник, 1988. – С. 393-402); Незабутня поїздка // *Літ.* Україна. – 2002. – 28 грудня; Уособлена совість літератури // *Літ.* Україна. – 2005. – 14 квітня.

⁵ Волосенко Володимир (25 грудня 1934 – 10 листопада 1996) – художник, письменник. Його повість “Хай буде в домі хліб” переклав із російської мови Григір Тютюнник.

їхнє лахміття в “прожарці” – сидять гурточком посеред барака голі й терплять: адже війна; не наїлися в обід чи вечерю, бо пайки їхні мізерні – терплять: адже війна; загинув на роботі їхній товариш – терплять: адже війна...

Автор цієї суворої і водночас доброї, душевної повісті також людина небагатослівна. Він не охочий до моралізування, розчуленості чи вишуканих інтонацій. Бо сам він був колись дитиною війни, сам він, разом з отима мужньо терплячими хлопчиками й дівчатками, ділив радощі і злигодні дитбудинківського життя.

Є в повісті В. Волосенка і другий, неписаний її план. За кожним рядком його розповіді відчувається упевненість, що герої, оті Федьки й Сашки, стануть людьми гідними народу, який вигодував і доглянув їх у скруті.

Народився Володимир Володимирович Волосенко 1934 року в с. Кривча Брагінського району на Гомельщині. Батьків його закатували гітлерівці 1943 року. Звідтоді Володимир – у Брагінському дитбудинку, далі було ремісниче училище, робота електромонтером, навчання в Київському училищі прикладного мистецтва, Київському університеті і, нарешті, в літературному інституті ім. М. Горького. Зараз В. В. Волосенко працює художником декоратором. Мешкає в Києві.

Григор Тютюнник

Друкується за виданням: Дніпро. – 1972. – №7. – С.13.

НЕЗАКІНЧЕНИЙ ЛИСТ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА ДО АНАТОЛІЯ КИСЛОГО¹

Дорогой Толя!

Буквально сию минуту я получил письмо от Лени Котлова² и в нем твой адрес и несколько слов о тебе.

Милый Толя! Знал бы ты, какая для меня радость – хотя бы одно-полслова услышать о тебе, о наших однокашниках по университету³, коих я не вижу вот уже третий год! А стена времени все толще и толще, и трудно сквозь нее достучаться друг к другу. Живем на воле, а словно в каземате! Вот черт! И сами же в этом виноваты, как пел Бернес. Или не только мы?

¹ *Кислий Анатолій Архипович* (1938–1983) народився в с. Москалівка Вовчанського району Харківської області. Навчався на українському відділенні філологічного факультету Харківського державного університету (ХДУ) (1957–1962 рр.). У газеті “Літературна Україна” (22 лютого 1963 р.) розміщено його публікацію “Крізь вир” про роман Григорія Тютюнника “Вир”, який було висунуто на здобуття Шевченківської премії. З 1962 по 1968 р. працював учителем української мови та літератури, заступником директора школи м. Лозова Харківської області. Був аспірантом та викладачем кафедри української літератури ХДУ (1968–1974). Потім працював учителем у с. Андріївка Великобурлуцького району Харківської області.

² *Котлов Леонід* навчався у школі робітничої молоді №5 м. Артемівська Луганської області, де в 1962–1963 навчальному році вчителем російської мови й літератури працював Г. Тютюнник. Потім Л. Котлов закінчив ХДУ, працював журналістом у газетах на Луганщині, про Григора Тютюнника опублікував спогад: *Котлов Л. Благодарен судьбе // Ворошиловградская правда. – 1990. – 2 февр.*

³ Студентом російського відділення філологічного факультету ХДУ Г. Тютюнник був із 1957 по 1962 р. У книжці “Дороги життя” (Балаклія: Видавничий будинок “Балдрок”, 2008. – 244 с.) випускник ХДУ 1964 року М.Л. Гомон писав: “Щирими друзями, приятелями Григора були ті, хто був йому близький духовно і творчо: Анатолій Кислий, Володимир Стороженко, Володимир Савченко, Олександр Гуроров, Анатолій Горбенко, Анатолій Курочкін, Петро Колєнський, Геннадій Томко, Георгій Залєвський, Володимир Калашник та ще дехто” (с. 53).

У березні 1977 р. Григор Тютюнник приїздив на п’ятнадцятиріччя свого випуску, виступав перед студентами й викладачами філологічного факультету ХДУ, який тоді був розташований за адресою: вул. Гоголя, 7.

Я знаю о тебе из слов Лени (он, тебе, говорил, очевидно, что я осенью был в Донбассе¹). Но помилуй, из чужого слова, как из чужого колодца – вода не та... Знаю, что ты уехал на родину, работаешь, пьешь, работаешь и снова пьешь. Увы, не слишком светлый горизонт! Кто же в таком случае будет писать прекрасные стихи? И вся ли мудрость жизни в хвосте “зеленого змия”? Я не в упрек тебе это пишу, ибо сам грешен... Но ведь я то не бросил заветного, черт забирай! И ты не имеешь на то никаких оснований, если не считаешь оным простейшую слабость воли.

Вишь, как я сразу вскачь взял! Это потому, что и на себя сердит, сердит, брат. Так что моя ругань, как в прежние годы кусок хлеба – пополам. Но при всем этом ты, немедленно по получению моего письма, присылаешь мне несколько десятков своих лучших стихов для “Радуги” – и баста! Иначе я буду бомбардировать тебя письмами еженедельно и ровно в субботу, чтобы тебе и воскресный отдых не пошел, холера!

А как наши харьковчане – Гарик, Шевелев, Левитский, Жадановская (уволошь), Романовы, Чернобаевы, как умница Осмоловский?² Где они, что они? Где-то наш Измаил Бек?³

Здесь, в Киеве, я встречаю более или менее регулярно Володю Савченко, Витю Стороженко⁴. Они как чеховский вечный студент, тянут уже восьмой год. Это уже похоже на рекрутчину. Но сильные однако же, дьяволы. Причем Володя круглый отличник, получает Ленинскую стипендию.

А ведь в университете, на вопрос Вербицкого⁵: “Скільки ви, Савченко, здали заліків, скажіть двома словами”, Савченко отвечал так: “Навіщо двома? Я скажу одним: жодного!”

¹...что я осенью был в Донбассе. – Переїхавши до Києва, Григор Тютюнник приїздив у селище Щотове (м. Антрацит Луганської обл.) до тітки Н.І. Рябовецької (1900–1978). Його двоюрідна сестра В. Ф. Кулачкіна (Тютюнник) із грудня 1988 р. завідує зразковим літературним музеєм Григора Тютюнника в ЗОШ №12 м. Антрацита (селище Щотове).

На початку лютого 1964 р. Григор Тютюнник був на зустрічі випускників вечірньої школи робітничої молоді міста Артемівська (*Рутковская М.* Вечер встречи с выпускниками // *Артемовец*. – 1964. – 20 февр.). Дорога від залізничної станції Дебальцеве до селища Щотове пролягає біля міста Артемівська Луганської області.

²Гарик – Залевський Георгій Павлович, випускник ХДУ 1962 р. Автор спогадів про Григора Тютюнника “Из воспоминаний о друге” (*Поговорити б*, Григор, треба: До 70-річчя з дня народження Григора Тютюнника. Спогади. Літературна спадщина. – Харків: ХНУ, Видавничий центр, 2001. – С. 25–42).

Шевелев Валерій Матвійович, випускник ХДУ 1962 р. Разом із дружиною Шевелевою (Лузан) Ларисою Анатоліївною, випускницею ХДУ 1962 р., упорядники книжки до ювілею Григора Тютюнника (*Поговорити б*, Григор, треба: До 70-річчя з дня народження Григора Тютюнника. Спогади. Літературна спадщина. – Харків: ХНУ, Видавничий центр, 2001. – 176 с.). Також вони упорядники видання до 40-річчя закінчення університету випускників російського відділення філологічного факультету 1962 року: *Энтузиаст*. – Харків, 2002. – 160 с.

Романов Євген Олександрович – випускник ХДУ 1962 р. Автор спогадів про Григора Тютюнника “На заре жизни, на заре творчества” (*Поговорити б*, Григор, треба: До 70-річчя з дня народження Григора Тютюнника. Спогади. Літературна спадщина. – Харків: ХНУ, Видавничий центр, 2001. – С. 52–58).

Осмоловський Леонід Вікторович (1940 – 1995) – випускник ХДУ 1962 р., письменник-сатирик. Жадановська Ольга, Чернобаєв Володимир – випускники ХДУ 1962 р.

³Измаил Бек – вірогідно, ідеться про Томка Геннадія Олександровича (нар. 1933 р.) – випускника філологічного факультету ХДУ 1962 р. Мешкав у селищі Ясенівка (м. Ровеньки) Луганської області. Художньо-документальні спогади Г. Томка про Григора Тютюнника “Будем жить в одну душу” опубліковані у книжці: *Савр Ад-Дым*. Будем жить в одну душу. – Луганск: Книжковий світ, 2003. – С. 3–32.

⁴Савченко Володимир Захарович народився 9 липня 1938 р., закінчив ХДУ, Київський інститут театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого, заслужений артист України, головний режисер Житомирського обласного державного телебачення. Автор спогадів про Григора Тютюнника “Три плачі за Григором” (*Поговорити б*, Григор, треба: До 70-річчя з дня народження Григора Тютюнника. Спогади. Літературна спадщина. – Харків: ХНУ, Видавничий центр, 2001. – С. 5–25).

Стороженко Віктор (1940 – 1988), випускник філологічного факультету ХДУ 1962 р. та Київського інституту театрального мистецтва імені І. Карпенка-Карого (1968 р.), кінорежисер.

⁵Вербицький Петро Пантелійович (1914 – 1960) – випускник ХДУ 1936 року. Із 1946 р. працював доцентом кафедри зарубіжної літератури, деканом філологічного факультету ХДУ.

Что же, он актер. Он сейчас в своей тарелке. А из Стороженка растет крепкий кинорежиссер. Ты ведь знаешь, как он увлекался кинематографом. Точнее сказать, человек нашел свое призвание.

[Лист не датовано, орієнтовне датування встановлюємо за змістом – початок 1965 року]. Ксерокопія автографа зберігається в родинному архіві О.Неживого.

ЛИСТІВКА ГРИГОРА ТЮТЮННИКА ДО АНАТОЛІЯ КИСЛОГО¹

Толю мій дорогий!

Спасибі, не забуваєш мене. Ось трохи оклигаю після хвороби, тоді напишу тобі докладнішого листа про життя своє, а тебе розпитаю про твоє. (Подиви, скільки займенників!).

Обнімаю тебе,

Гр. Тютюнник

30.1.76

[Напис А. Кислого на аркуші паперу: Цей аркуш був у надісланій Гришею книзі “Крайнебо”]

ДАРЧІ НАПИСИ НА КНИЖКАХ, ЩО ПОДАРОВАНІ ОЛЕКСАНДРОВІ ШУГАЮ²

Сашкові Шугаю. Ви, Сашо, сердечна людина – от що бачу я у Вас. І радію. Григір. 5.11.76 р.

Напис на книжці “Крайнебо”.

Сашкові Шугаю, моєму милому прихильникові.

Гр. Тютюнник. 5.V.78 р.

Напис на книжці “Коріння”.

*Підготовка текстів,
примітки Олексія Неживого
м. Луганськ*

Отримано 7 червня 2013 р.

¹ Листівка Григора Тютюнника публікується за автографом, що зберігається в родинному архіві О.Неживого.

² Шугай Олександр [Олександр] Володимирович (1940 р. н.). Працював у редакціях і видавництвах, апараті Київської організації НСП України. Автор книжки: “Усе живе – тепле...”. Нове про Григора Тютюнника. – К.: Вид. дім “Кієво-Могилянська акад.”, 2006. – 226 с.